

Sørensen er meget kortfattet behandlet og hos Schiller og Odén kun sporadisk berøres. I sværhedsgrad ligger den mellem de hidtidige, undtagen Johansen, der kun behandler regressionsanalyse, og lærebøger for statskundskabsstuderende.

Problemet med lærebøger i statistik for historikere er, at de studerendes forudsætninger og incitament til at sætte sig ind i emnet er meget forskellige. Nogle kommer med en fortrolighed med matematiske udtryk fra deres studentereksamen, andre har tidligt i deres uddannelse valgt talbehandling fra. Den foreliggende håndbog kan næppe læses af den forudsætningsløse uden en grundig gennemgang ved en kyndig underviser og megen øvelse under vejledning. Men bruges der et par timer om ugen i et semester, som teksten er dimensioneret til, så skulle det nok lykkes at lære næsten alle at beregne en simpel vækstrate og at omgås procentberegninger nogenlunde ædrueligt. Nærværende anmelder har i 25 år haft dette mål med et langt mindre introduktionskursus for århusianske historiestuderende og er ikke altid blevet skuffet i de efterfølgende økonomiopgavebesvarelser. Procentberegninger kan være svære nok, som eksempel herpå har Hyldtoft s. 193, at »andelen af stemmer på P. Holm vokser fra 13,1% til 68,7%, eller med 55,6%«.

Det er naturligvis ikke rigtigt. Andelen vokser med $(68,7 - 13,1)/13,1$ altså 424%. Der skal vågne studenter til at se, at Hyldtofts efterstående forklaring af »denne procentdifference« er det samme, som han s. 163 kalder procentpoint.

Bogen er traditionelt og logisk bygget op. Først behandles på 15 sider tabeller og deres udformning og tolkning, dernæst på 29 sider diagrammer og figurer. Så følger 24 sider om indekser, deres beregning og anvendelser. Fra kapitel 5 om niveau, spredning og normalfordeling bliver gennemgangen mere sofistikeret, idet de næste kapitler tager fat i regressionens og korrelationens beregning, tolkning og anvendelse. Dertil bruges i alt 65 sider. Det for historikere så vigtige kapitel 8 om tidsserier fylder 15 sider og kunne jo først placeres her, da også den regressionsbaserede trendanalyse tages op. Kapitel 9 behandler på 20 sider nominale variabler (hvor tælleenheden kun har et navn og ikke kan størrelsesangives f.eks. mand-kvinde) og den nyttige χ^2 test, der giver et mål for, hvor tæt to fordelinger ligger på hinanden. De to sidste kapitler er meget informationsmættede og giver træk af statistikkens historie samt en oversigt over nogle kvantitative historiske studier på dansk grund. Der sluttes af med øvelsesopgaver og registre.

Axel Kjær Sørensen

HISTORIEVIDENSKAB

Ole Vind: *Grundtvigs historiefilosofi*. (Gyldendal, 1999). 645 s., 300 kr.

Næppe nogen anden dansker har skrevet så meget i så mange forskellige genrer om så mange forskellige emner og med så stort samfundsmæssigt gennemslag

som N.F.S. Grundtvig. Når han skulle beskrive sig selv på titelblade til sine værker, var det hverken som digter, politiker, folkelig leder eller andet, men enten som præst eller som historiker. Skønt mange danske gennem mere end 150 år har benyttet sig af og ladet sig inspirere af

Grundtvigs historieskrivning – ligesom flere har beskæftiget sig med ham historigrafisk – så har der ikke før end nu med den foreliggende disputats af naturvidenskabsmanden og højskolemanden Ole Vind været præsenteret en omfattende og vægtig afhandling om Grundtvigs historiefilosofi, der undersøgte den gamle kæmpes tanker om historiens væsen og udfoldelse. Nordmanden Sigurd Aa. Aarnes (1961, 1983) og danskeren William Michelsen (1954) har i vægtige arbejder behandlet forholdet mellem historieskrivning og livssyn hos Grundtvig og tilblivelsen af hans historiesyn, men ingen har før Ole Vind behandlet den moderne Grundtvigs historiefilosofi i tiden efter ca. 1830 ud fra solide analyser af samtlige hans store historiske arbejder. Heri ligger den første fortjeneste i disputatsen.

Mens Grundtvigs inspiration fra England på en lang række punkter er grunddigt udredet i forskningen, blandt andet fordi han selv tydeligt gør opmærksom derpå, så er hans store inspiration fra samtidens tyske tankegang mindre accentueret i den tidligere forskning, måske fordi han så ganske klart tager afstand fra det »tyske tankespind« og forstærker dette ud fra sit tydelige, nationale danske engagement. Endvidere har den dansk-nationale og ofte antityske linie i vore humanvidenskaber ca. 1940-68 været med til, at vi ikke har interesseret os tilstrækkeligt for tankestrømningerne sydfra. Det er her bogens anden store fortjeneste at udrede de mange tyske påvirkninger i Grundtvigs almene filosofiske og historiefilosofiske tankeverden og konkrete historieskrivning. Da Grundtvig yndede ikke at nævne, hvorfra han fik sine positive inspirationer, og kun klart anførte, hvad og hvem han var imod, så foreligger der her et langt større forskningsarbejde, end læseren umiddelbart skulle tro. I vore dage forsyner vi alt med noter og refe-

rencer; men for Grundtvig var det væsentlige, hvad han fik ud af sin brede orientering og ønskede at formidle videre til sine læsere. Derfor kræver det en næsten uoverkommelig bred viden om 19. århundredes europæiske åndshistorie at kigge Grundtvig i kortene. Det kan vi nu bedre end før.

Den tredje store forjeneste i Ole Vinds arbejde er, at han overbevisende placerer Grundtvigs *Haandbog i Verdenshistorien* I-III og andre større arbejder mindre som grundbøger og mere som historiefilosofiske værker (s. 20 m.fl.st.).

Den fjerde fortjeneste ved Ole Vinds værk er, at han fremhæver det universalhistoriske hovedsigte i Grundtvigs historiefilosofi og nedtoner de nationalhistoriske aspekter af Grundtvigs virke og skrifter – uanset hvor meget disse sidste i praksis fylder i forfatterskabet. Grundtvig skrev i sine salmer vel for evigheden eller snarere uden for tiden, mens meget andet af hans forfatterskab var en løbende samtidskommentar til de voldsomme omvæltninger, som folket og landet gennemgik i hans levetid.

Den femte fortjeneste er, at disputatsen genindsætter Grundtvigs kirkehistoriske arbejder på deres berettigede plads i det samlede historiske forfatterskab og i den historiefilosofiske tænkning. Guds fodspor i historien er netop centralt for at forstå Grundtvigs opfattelse af forholdet mellem Gud og menneske i en samfundsmæssig kontekst af faste relationer og foranderlighed.

Historiefilosofien og historieskrivningen handler også hos Grundtvig om mennesket i verden, om de kontinuerte træk og om samfundsforandringerne under tidens perspektiv. Uden et eller andet *tidsbegreb* – kontinuert, cyklisk, spiralformet, som bølgebevægelse, som uden-for-tiden-i-tiden etc. – kan der ikke tænkes og skrives meningsfuldt om historie. Vi omkring år 2000 er så indle-

vet i den kronologisk kontinuerte tidsopfattelses dominans i den teknificerede dagligdag (urets logik), at vi uden videre går ud fra, at tiden er og var en principielt entydig størrelse af kun én meningskategori i andre eller fortidige samfund. Sådant har Ole Vind også skrevet sin bog – som om der hverken for ham eller Grundtvig kunne være tale om flere tidsbegreber, eventuelt anvendt samtidigt/parallelt eller efter hverandre følgende. Men kan det nu passe?

For at lette læseren forståelsen af det fundamentale i de følgende betragtninger genindfører vi fra Bibelen, kirkefædrene, mere end 1000 års salmedigtning i alkristenheden samt Grundtvigs – og hans samtidiges – verdslige og kristelige forfatterskaber en skelnen mellem *evigheden* og *timeligheden*. Guds ånd svæver tidløst over vandene, er uden for tiden i en evighed netop uden konkret længde. Gud skaber ifølge 1. Mosebog verden ved at sætte skel i det materielle og skabe en tidssekvens for sit skaberværk, de syv dage, samt ved efter vers 14-16 at indsætte solen og månen som tidsmålere for fastsættelse af helligdage m.v. Som med Guds ånde *før* skabelsen er mennesket i Edens have uden for tiden (hvor længe var Adam i Eden?). Mennesket i tiden, dets historie, begynder med dets evne til efter syndefaldet (en årsagsfølge) at skelne mellem godt og ondt samt fordrivelsen fra Edens have (en årsagsfølge). Mennesket er derefter i *timeligheden* til tidernes ende (s. 421) – derefter tager *evigheden* over igen, alt under »én sand Gud fra evighed til evighed« (kollektbønnens afslutningsord). Gud griber flere gange direkte ind i historien ved at lade tiden stå stille, fx »da solen stod stille i Gibeons dal«, eller da vandene adskiltes og stod stille, mens israelitterne under Moses gik tørskoede over havbunden med egypterne i hælene, og vandet derefter igen blev underlagt ti-

den og tyngdekraften og faldt ned i hovedet på forfølgerne. Den 2. officielle opponenter ved disputatshandlingen, Flemming Lundgreen-Nielsen, meddelte i sit indlæg, at han havde optalt ikke mindre end 38 steder i Grundtvigs historieskrivning, hvor Gud på tilsvarende vis satte sig ud over den tidsbundne logik. Gud var altså for Grundtvig dels uden for tiden, dels kunne og ville han samtidig gribe ind i tiden, i timeligheden, og stoppe tiden for at ændre på et ellers forudseeligt (årsags/virknings) resultat. Men så dumper Jesus som Guds søn midt ned i verden og sætter et nyt skel *i tiden* mellem før og efter, mellem den gamle og den nye pagt mellem mennesker og Gud. Herved bliver tidsaldrene kvalitativt forskellige i før og efter, fordi Jesus i sin lidelsens død påtager sig alverdens skyld og derved kan føre den troende fra timeligheden ind i evigheden – altså gå fra én tid ind i en anden tid. Der er tid og ikke-tid, timelighed og evighed, altså mindst to tidsbegreber.

Det *cirkulære* tidsbegreb er også klart anvendt af Grundtvig, fx i hans ofte udtrykte variationer over fødsel, ungdom, manddom og død, som indbyrdes kvalitativt forskellige epoker i det enkelte menneskes liv eller i hele folkets liv, men i sig selv genkendelige og gentagne led i en cirkelbevægelse. Det *kronologisk* fremadskridende tidsbegreb ses fx i hans historiske årstalsdateringer m.v. inden for timeligheden, fordi han accepterer Verdens skabelse som absolut og sat til for ca. 5.000 år siden. Ligeledes er der for ham klart en tidernes ende ved dommedag – selv om han ikke nøjagtig ved, hvornår i kronologisk tid dette vil ske.

Tid og samfundsændring er også for ham knyttet sammen kvalitativt, således at de forskellige folkeslag – hvis de forstår at gribe muligheden i tiden – har hver sin optimale periode, hvor menne-

skeheden skrider både opad og fremad på én gang. På Grundtvigs egen kronologiske tid befandt man sig i nordboernes og angelsaksernes kvalitative tidsalder. Som menneskehedens sidste udviklingstrin (jf. »Menneskehedens Syvstjerne«) skulle vi efterfølges af nogle folk i Asien, mens jøderne, grækerne og romerne var gået forud samlet i en kvalitativt opadgående folkekurve. Der er her hos Grundtvig en vekselvirkning mellem tid og samfund, der gør det vanskeligt at forstå, om det er tiden eller samfundet eller begge, der ændres kvalitativt.

Det helt afgørende er, at Grundtvigs historiefilosofi ikke kan fattes og fremlægges uden nogle klare forestillinger om antallet og arten af hans tidsbegreber; men det er sikkert, at han havde mindst fire (fem) tidsbegreber. Dem gik han uden vanskeligheder for sig selv frit ud og ind af, som det nu passede bedst i den foreliggende tankegang.

Den manglende redegørelse for Grundtvigs tidsbegreber er den afgørende indvending imod Ole Vinds afhandling som historiefilosofisk disputats. I øvrigt kan jeg kun med de officielle opponenter ønske tillykke med værket og en vel fortjent doktorgrad.

Vagn Wåhlin

Carsten Tage Nielsen og Tage Weinreich: *Kulørt historie – krig og kultur i moderne medier*. (Roskilde Universitetsforlag, 1998). 181 s., 178 kr.

Bogen er det 8. bind i den serie af skrifter, der er kommet fra det store projekt om humanistisk historieformidling, der nu har lukket og slukket, men som har

efterladt en stribe interessante udgivelser. Denne bog har dog nu nærmest karakter af tekster fra overskudslageret, idet den indeholder to afhandlinger, som ikke har ret meget andet med hinanden at gøre.

Torben Weinreich behandler formidling af litteraturens klassikere for børn, eksemplificeret først og fremmest ved serien »Illustrerede klassikere«; han går ind for, at staten gør noget for at støtte klassikerlæsningen både ved udgivelssesstøtte og ved krav til skoleundervisningen ud fra den grundopfattelse, at »Klassikerlæsning bidrager til kulturel integration« (s. 174).

Af større interesse fra en historisk synsvinkel er dog Carsten Tage Niensens undersøgelse af en række (otte) amerikanske Vietnamfilm fra perioden 1968-1993, som han ser som historiske film, der har et erindringspolitisk perspektiv. Det er altså ikke et spørgsmål om, hvorvidt disse film giver en »korrekt« skildring, der interesserer, men derimod anskes de som levn, der i ophavssituationen har haft en funktion som led i en bearbejdning, »led i et erindrings- og identitetsarbejde, som har til formål at justere og vedligeholde det forestillede fællesskab, filmene taler fra og til« (s. 96). Filmene har skullet bidrage til at hele nationens sår, mener Nielsen. Artiklen er interessant, også fordi Nielsen inddrager filmenes modtagelse i Danmark og dermed viser, at films virkningshistorie kan være meget langt fra ophavsmændenes intentioner. Hvilket selvfølgelig er en risiko, alle værker løber, hvad enten det er kunst eller blot kommerciel udnyttelse af tidens trends.

Jens Chr. Manniche